

698 megabájt szellemi kihívás

Jancsó CD-ROM

2000-ben két jelentős kiadvány jelent meg Jancsó Miklósról: februárban a 'Jancsó-CD ROM', májusban pedig Marx József róla szóló könyve. Mindkét mű azt sugallja első látásra, hogy a szerzők Jancsó teljes életművéről kívánnak beszámolni saját szempontjaik alapján – de ez egyáltalán nincs így. Marx könyve – bár megabájtban nem tudni, mennyi lenne – kimerítőbbnek, gazdagabbnak tűnik, mint a CD, amely pedig a technika adta lehetőségek révén még mozgóképek tárolására, eredeti interjúrészletek bemutatására is alkalmas.

Az elektronikus keresés segítségével a CD a könyvek tárgymutatóinál sokkal gyorsabb és pontosabb tematikus gyűjtést eredményez. (Igaz, ilyen teljes kereső menüpont ezen a lemezen nem található!) Valószínűleg csak a két kiadvány megjelenésének közeli egymásutánja miatt fogtam ebbe az összehasonlításba, ám ha Jancsó iránt érdeklődőként, esztétaként vagy tanárként szemlélem e két adattömeget, a használhatósága, hasznossága is érdekel. Marx könyve áttekinthetőbb, filologikusabb, *Hirsch Tibor* és *Hartai László* CD-je pedig nehézkes, de játékosabb. Csábít tanárként a lehetőség, hogy a diákjaimnak e CD-ROM segítségével mutassak be filmrészleteket (mennyivel könnyebb megannyi kazettánál), az Iskola-menüpontban kérdezzem, válaszoltassam őket. Kérdés, milyen számítógép kell ahhoz, hogy élvezhető sebességben kövessék egymást az adatok, elviselhető minőségű legyen a mozgókép-bejátszás. Enélkül ugyanis csak időmilliomosok és elnéző filmimádók élvezhetik a rendszert. A könyv – belátom – ennél sokkal egyszerűbb: csak lapozgatni kell, nem technikafüggő!

A Jancsó-CD esetében talán érdemes két szempontot jól elkülöníteni. Az egyik a multimédiás adathordozó „műfajon” belüli lehetősége, minősége, a másik szempont pedig a jancsó életmű tartalmi feldolgozása. (Igaz, e két szempont sokszor szorosan összefügg egymással!) Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a Jancsó CD-ROM az első rendezői lemez, ezt megelőzően két filmtörténeti multimédiás anyag jelent meg a Magyar Filmintézet gondozásában. Vagyis itthon előzmények nélküli ez a vállalkozás, nem építhet az elődök tapasztalatára. Heroikus munka, szellemes és egyedi felfogásban.

A CD-hez részletes leírás, könyvecske tartozik, ami segít a tájékozódásban. Fontos olvasmány, s nemcsak kezdőknek. Érdemes szem előtt tartani, mert a CD nem magyarázza önmagát, meg kell tanulni. És talán ez az egyetlen „hibája” ennek a terméknek. Általában megszokhattuk, hogy a multimédiás CD-ROM-ok világos felépítésűek, áttekinthetőek, a felhasználó mindig sejtheti, hol jár éppen, mi vár rá. Fontos a könnyű visszalépés lehetősége és természetesen a világos keresőlista. A Jancsó-CD ebben a tekintetben nem tökéletes.

A Jancsó-CD kezdő lapján nyelvet választhatunk: magyar vagy angol változatban szeretnénk-e barangolni. A nyitólapon szöttes (vagy szőnyeg) látható, amin néhány filmfotó és portré halványul. Mi a teendő? Jobb gépeken szól *Bartók* 'Allegro barbaro'-ja, gyengébb körülmények között nem. Kis tétovázás után az ember az egérhez nyúl, és nyomkod, hátha történik valami. És valóban, rövid időn belül megérkezünk a főmenü képsorba, ahol zseniális ötlettel találkozunk: az alkotók Jancsó egyik körpanorámájának felvételét utánozva azt kínálják az olvasónak, hogy tegyen maga is egy szép fordulatot, nézzon körül ezen a tájon. A könyvecskéből tudhatjuk, mi vár itt ránk, a monitoron látható jelekből viszont sajnos nem. Kár, hogy a kezdő lapon (szőnyeg) nem tájékoztat min-

ket semmi arról, mit kínál a program, hogy e fő(kör)menü segítségével eljuthatok-e a kívánt helyekre. Vagyis a kezdő szöttes tetszetős, de egyáltalán nem praktikus. S kár, hogy nem tudni, melyik menüpont mit takar. Lila felhő, kék tavacska, Babel-torony? Persze, ott a könyv, amelyből mindez kiolvasható, de talán szerencsésebb volna, ha a program önmagát értelmezné, és az expedícióhoz nem bújnánk folyton a használati utasítást. A panorámázás lassan elindul; *Kende János* biztos kezére ismerni a mozgásban. De mi van, ha én azonnal az utolsó, vagyis a körkép végén lévő menüponthoz akarok jutni (ha egyáltalán tudom már, melyik az)? Tanács az olvasónak: az eger jobb gombját nyomva tartva meggyorsul a „snitt” – erre véletlenül jöttem rá.

Az első menüpont amolyan bevezetőféle. Itt már valóban három különböző téma közül választhat a felhasználó. Ha az elejétől indul, szellemes gondolatmenetet olvashat végig Jancsóról, a készítőők szándékairól és a CD szolgáltatásairól. Ennek tartalmi részleteiről később, most csak a multimédia nehézségeiről. *Mucsi Zoltán* és *Scherer Péter* hangján töredékek hangzanak el a monitoron olvasható bevezetőből. Ez azonnal zavarba ejti a hallgatót: a gép vagy a program rossz, hogy nem a teljes szöveg hallható? Miért csak töredékek? Nem tudom. Az első mondat utáni továbbhaladás ismét a felhőske megnyomásával történik (csak könyvből nyert információ, semmi nem utal a képen arra, hogy azt kell birizgálni a továbblépéshez), s a narrátorok makacsul részleteket olvasnak fel. Zavaró, mert egyszerre nem lehet olvasni a hanggal, és ha a meghallgatott mondatok után úgyis el kell olvasni a szöveget, akkor meg mire jó? A látható (és hallható) szöveg mellett képek jelennek meg a bal sarokban, időnként azokkal összefüggésben, néha pedig csak úgy(?). Érdemes végighallgatni a bevezetőt, de nem a lemez használata miatt.

A főmenüsor következő állomása a tavacska (Múzeum), ahol Jancsó pipás képe körül rajzolt ikonocskák száguldanak. Ha elkap a szemfüles olvasó ezek közül egyet, Jancsót hallgathatja és láthatja egy rövid ideig. A lemez talán legszórakoztatóbb része ez. Kár, hogy a hangfelvétel sokszor élvezhetetlen.

A harmadik menüponthoz érve már mindenki megtanulhatta, hogyan kell visszalépni és továbbhaladni a pusztán, ahol a következő állomáson a Moziba léphetünk. De nem olyan egyszerűen, hiszen az épületen villog a Presszó felirat is. Miután klikkelés után megjelennek a választható filmcímek, az egeret a címeken végighúzva képek jelennek meg a mozi falán. Szép, de milyen jó lenne, ha azonnal néhány adatot is kapnánk a filmekről a címükön kívül. A Mozi ajtaját kell megnyomni ismét (miért?) a film elindításához. A moziteremben azonnal pereg a filmrészlet, miközben mindenki kedvére olvashatja a film részletes tartalmát. Kár, hogy nem tudjuk, mennyi filmrészletet tároltak az adott filmről (a számok pontatlanul jelennek meg), és hogy egyes bejátszások miért csak hangban jönnek egy állókép kíséretében. Sőt, az ilyen illusztráció vajon mire szolgál? (Az állókép is a program hibájának hat először, bosszankodást, türelmetlenséget vált ki megelőző tájékoztatás nélkül.) Általában véve elmondhatjuk, hogy a két és fél órányi mozgóképanyag minősége gyenge. Erre, igaz, még a bevezetőben felhívják a figyelmünket, sőt azt is tudjuk, hogy a mai technikai feltételek

Jancsó tananyag; nemcsak élő és meghatározó művész, korszakos ember. Filmjeit „tanítani” kellene (ettől a mondattól Jancsó irtózna a legjobban!), persze nem csak ennek a lemeznek a segítségével. De az is biztos, hogy akár taneszközként, akár „Jancsó-könyvként” ez a CD már kihagyhatatlan, megkerülhetetlen. Bármennyire kifogásolható is a szerkezete és emiatt a praktikus felhasználósága, az alkotók olyan játékra invitálnak ezen a lemezen, ami Jancsóra és filmjeire jellemző. „Bűntudattal” lehet ajánlani ezt a CD-t, mert annyi minden kimaradt belőle – mondja Kapa és Pepe hangja a Bevezetőben.

között ennél jobb minőségre nehezen van lehetőség, talán mégis jobb lett volna kevesebb, de jobb minőségű részlettel meglepni az érdeklődőket. A Moziból a Presszóba léphetünk. Ismét szellemes ötlet. Az asztalnál beszélgetők mondatváltásai jól irányíthatóak. Sajnos, minden egyébről nehezen derül ki, hogy takar-e valami titkot, újabb menüpontot jelent-e. A rádió láthatóan működésbe jön (talán programhiba, hogy nem szól nagy teljesítményű gépen sem!), a sütemény elfogy, de hogy miként és milyen sorrendben kerülnek ki a táskában rejlő tárgyak, ismét csak a használati utasításból derül ki. Vagyis a multimédia adta „útjelzőket” kihagyja a program. Nem tudom, meddig beszélgetnek az asztalnál ülők (hány mondat van hátra), mennyi tárgyat rejt a táska, miért adja ki esetenként háromszor is ugyanazt a rekvizitumot stb.

A Presszóból a Bábel-toronyhoz jutunk, amelyet Motívumtárnak kereszteltek el az alkotók. A visszatérő jancsói motívumokat a szöttelesen elhelyezett villogó képek illusztrálják, és egy-egy rövidke szöveg magyarázza őket. Jól működik a tematikus gyűjtemény, a sok előhívható filmrészlet. A játék pedig még csak ezután következik: saját motívumösszeállítást vághat össze a felhasználó. (Ennek a lehetősége ismét csak a könyvből derül ki, hiszen a „Bábel” ikonszövből ez nehezen olvasható ki.)

A következő állomás, az újságosbódé (Archívum) a szakirodalmat gyűjti össze. A CD legvilágosabban kidolgozott menüpontja. Kereshet kedvére bárki különböző szempontok alapján a cikkek között, pontos rezüméket kap és a teljes cikkeket. Lehet tudni, hol tart az olvasó a szövegben. Ugyanakkor kár, hogy nincsenek linkek a cikkekben, esetleg egy-egy idevágó filmrészletre, motívumra.

Az utolsó előtti menüpont az Iskola. Igazán egyedi ötlet, hogy a látogató feladatok közül válogathat, és így tesztelheti „Jancsó-tudását”. A kérdéstípusok jól követhetőek, csak a segítséget kínáló kéz funkciója derül ki nehezen. A kép oldalán kis ikonok jelzik, hogy a Mozi illetve az Archívum mindig nyitva áll (ez az áttekinthetőség hiányzott korábban), a kérdések világos csoportokban állnak. Sajnos technikailag nem oldható még meg, hogy a felhasználó által a táblára írt válaszokat a gép értékelje. Így ezeket „csak” saját szóra-koztatásunkra fogalmazgatjuk.

A CD utolsó állomása (lila lófarak) csak egyedi képzettársítással juttathatja eszünkbe a kilépést. Vajon miért a kör végén helyezkedik el ez a menüpont, amikor az alkotók külön felhívják a bevezetőben a felhasználó figyelmét, hogy több utat kínálnak, nem egyenes vonalú a CD szerkezete? Miért nincs végig látható helyen a kilépést jelző ikon?

Ha grafikai szempontból értékeljük a lemezt, egyet biztosan megállapíthatunk. Örömteli, hogy a tervező messze elkerülte az amerikai típusú, elsősorban játékoknál alkalmazott látványelemeket. A Jancsó-CD világa egyedi és egységes. Mégis, mintha grafikailag ma már sokkal jobb színvonalú kidolgozottsághoz lennénk hozzászokva az állóképek, fotómontázsok és az animációk területén is. A Múzeum (tavacska) repülő rajzocskáinál érzem harmonikusnak az egyszerűséget a kidolgozottsággal. A Mozi, az Iskola belsője nem szép, a szövegekben alkalmazott betűtípus (Ariel-féle) túl hétköznapi, néha összefolyó, nehezen olvasható. (Súlyos figyelmetlenség, hogy az Iskolában még a pontos magyar, ékezetes karaktereket sem találták meg!)

Összességében tehát a CD-ROM a multimédiás követelményeknek egyetlen színvonnallal felel meg, igaz, ez az első magyar rendezői CD-nél elnézhető. Az ötletek viszont az alkotók példamutató fantáziájáról tanúskodnak.

A Jancsó-CD tartalmi vizsgálatokor sokkal jobb képet kapunk. A bevezető – igaz, mintegy magyarázkodásképpen – elárulja, mi minden nem akart lenni ez a kiadvány, azt pedig nem fogalmazza meg pontosan, hogy mi lett belőle. Az alkotók nem akartak „adatbázist multimédiás dekorálással”, nem akarták az életmű szisztematikus feldolgozását adni. Kár! Talán nem ártott volna a program valamely pontján egy olyan rövid életrajzi áttekintés, amely a rendezőt lexikonszerűen bemutatja, jó lett volna egy teljes filmcím-lista (megjelölve a feldolgozott filmeket), stáblista a filmekről, néhány adat a díjakról,

forgalmazásról, fesztiválokról, nézőszámról stb. Vagyis annyi adat, ami egy lexikonban sok, de egy ilyen adathordozónak meg sem kottyán. S ha ez kellő „térképet” nyújt, akkor talán sokkal egyszerűbb barangolni a jancsói horizonton. A bölcsész beszél belőlem, de vállalom, mert ezt érzem a lemez legnagyobb tartalmi hiányosságának. Félreértés ne essék, nem a kiválasztott tizenhárom film indokoltságát kérdőjelezem meg. A Bevezető különben olyan friss szemléletű és pontos gondolatmenetet tár elénk Jancsóról, amely a legjobban sikerült „fejezetté” emeli a szememben ezt a menüpontot. A Múzeum Jancsó-anekdotái jellemzőek a Mesterre, a válogatás sokszínűsége izgalmas. Itt egyáltalán nem zavaró, hogy nem tudom, mi következik, mert ha kimerítő, tanulmányba illő interjúra vágyom, megtalálhatom az Archívumban.

A Mozi tartalomleírásaiért örök hálával tartozik minden felhasználó és filmbarát. Hatalmas munka rejlik a pontos mondatok mögött, érzékletesen idézik vissza a filmeket (néha érzékletesebben, mint a bejátszott rossz minőségű illusztrációk), rendet teremtenek anélkül, hogy rendszereznének. Kifejezetten üdítő, hogy a Presszóban társalgó három személy valóban nem elemzést kínál, miközben néhány mondatuk mégis nagy felfedezésekre döbbsenheti rá az olvasót. A kort bemutató relikviák pedig gyönyörűséget ébresztenek azoknak a szívében, akik még emlékeznek ezekre a tárgyakra, s mosolyt fakaszt azokban, akik így ismerik meg a múltat. Ez a korrajz jelenik meg a Presszó berendezési tárgyiban is, a zenében (ha van). El tudnám képzelni, hogy az asztalon található újságcikk a kor politikájáról szól, a mozgókép pedig korabeli híradórészletet mutat.

Az Archívum újabb ajándék. A „leghasznosabb” fejezete a lemeznek. Persze nem a hasznosság az egyetlen szempont. (Sajnálattal láttam, hogy az angol nyelvű változatban is magyar nyelvű cikkek jelennek meg...)

Az Iskolába érve az életmű játékos és értő feldolgozásával találkozhatunk. A különböző feladattípusok – a legegyszerűbb kérdésektől a legátfogóbbakig – a teljes lemez tartalmi ismeretére, némi fantáziára és kreativitásra biztatják a felhasználót. A képvolvasási feladatoknál főleg filmjelenetekhez kapcsolódó kérdésekkel találkozhatunk. Természetesen a részletet újra megnézhetjük. Néha a kérdések banálisnak hatnak („Miért fekszik a lány az út közepén?”), de ha jobban belegondolunk, éppen az ilyen egyszerű kérdések vezetnek el a Jancsó-filmek különös dramaturgiájának megértéséhez. A filmnyelvi ismereteket igénylő feladatoknál és Jancsó életművének ismeretét igénylő feladatoknál igazi vizsgázásba foghat még a magát jártasnak érző Jancsó-mániákus is. Szerencsére, majdnem minden kérdéshez kínál megoldást a program, a kézre írt puska pedig csak segítség a helyes válasz megfogalmazásához. Saját mondatainkat aztán a szivacs segítségével le-törölhetjük vagy elmenthetjük szövegfájlként.

Jancsó tananyag; nemcsak élő és meghatározó művész, korszakos ember. Filmjeit „tanítani” kellene (ettől a mondattól Jancsó irtózna a legjobban!), persze nem csak ennek a lemeznek a segítségével. De az is biztos, hogy akár taneszközként, akár „Jancsó-könyvként” ez a CD már kihagyhatatlan, megkerülhetetlen. Bármennyire is kifogásolható a szerkezete és emiatt a praktikus felhasználhatósága, az alkotók olyan játéokra invitálnak ezen a lemezen, ami Jancsóra és filmjeire jellemző. „Büntudattal” lehet ajánlani ezt a CD-t, mert annyi minden kimaradt belőle – mondja Kapa és Pepe hangja a Bevezetőben. Igen, éppen ezért leginkább nem a tudományos igényűeknek ajánlom, hanem azoknak, akik úgy döntenek, hogy néhány óráig a maguk kedvére „jancsózni” akarnak. Nem filmet nézni, nem cikket olvasni, nem tanulni, nem rendszerezgetni, hanem csak jancsózni. Az ő világában lenni, nosztalgizálni és gondolkodni. Hiszen Jancsó bármilyen formában szellemi kihívás!

Vidovszky György